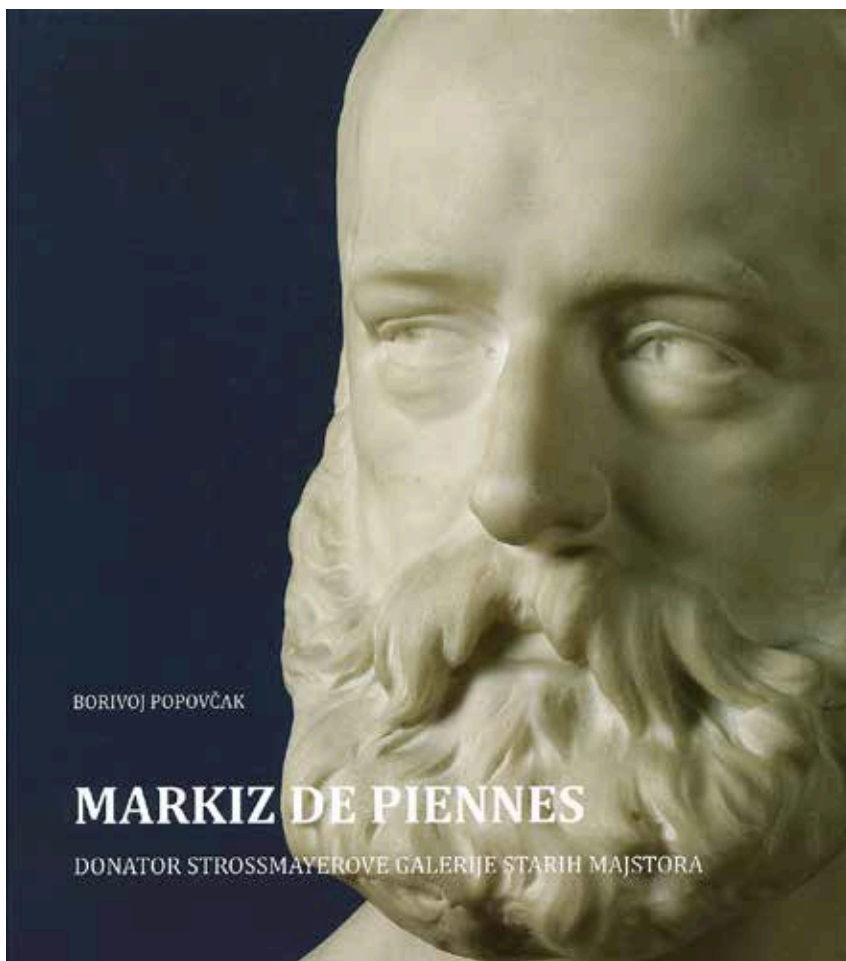

Irena Kraševac

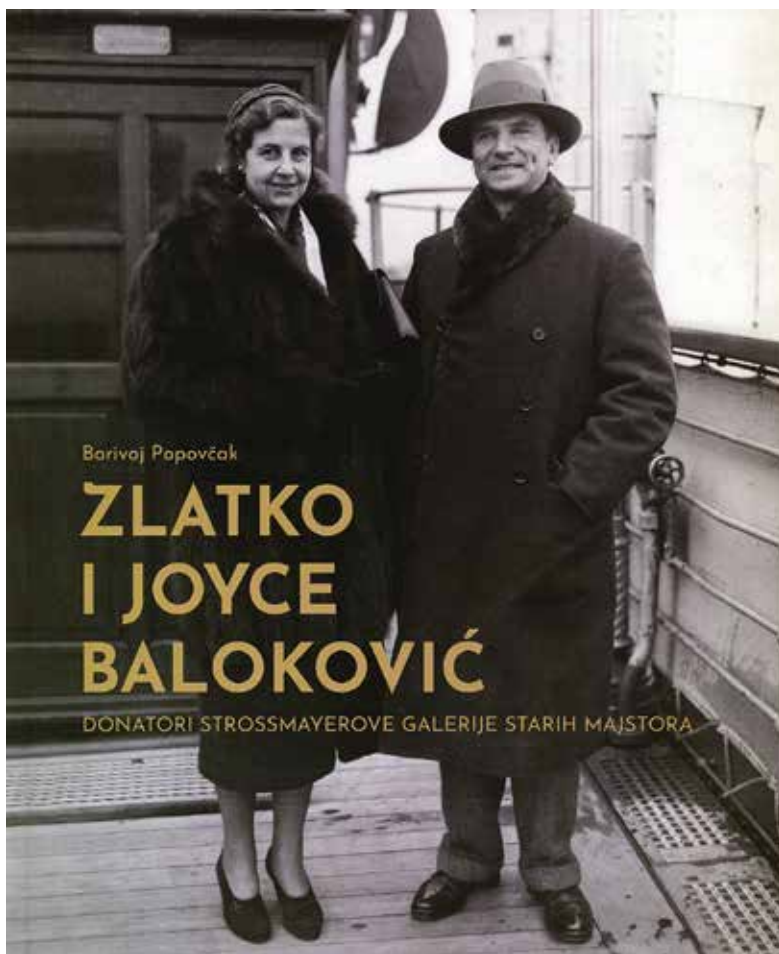
O donatorima i zbirkama

Borivoj Popovčak, *Markiz de Piennes: Donator Strossmayerove galerije starih majstora*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2017., 212 str.

ISBN 978-953-347-131-0

Borivoj Popovčak, *Zlatko i Joyce Baloković: Donatori Strossmayerove galerije starih majstora*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020., 296 str.

ISBN 978-953-347-325-3

Ivan Ferenčak, *Zbirka Zlate Lubienski u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2020., 96 str.

ISBN 978-953-347-374-1

Osim sakupljanja, čuvanja i izlaganja, muzejski rad uključuje istraživanje i dokumentiranje podataka o porijeklu umjetnina. Istraživanje provenijencije umjetnina u muzejskim zbirkama posljednjih je desetljeća postalo jedna od središnjih tema europske muzeologije, a u Hrvatskoj u tom području prednjači Strosmayerova galerija starih majstora HAZU-a. Zahvaljujući sudjelovanju u europskom projektu *Transfer kulturnih dobara u regiji Alpe Jadran tijekom 20. stoljeća* u sklopu programa HERA JRP i aktualnom projektu Hrvatske zaklade za znanost *Istraživanje provenijencije umjetnina u zagrebačkim zbirkama*, stručnjaci iz te ustanove razvili su i uspostavili međunarodno relevantni znanstveni pristup ovoj aktualnoj temi, o kojoj se u našim muzejima nije previše progovaralo. Istraživanje provenijencije u europskim muzejima u početku je bilo potaknuto problematikom umjetnina koje su oduzete u razdoblju nacizma, da bi se proširilo i na kolonijalno doba, a sve zajedno u cilju jasnog i transparentnog odnosa prema umjetničkim djelima, njihovim nekadašnjim i sadašnjim vlasnicima, nerijetko i s restitucijom kao epilogom.

Razni su načini na koji su se umjetnine slijevale u muzeje i galerije, a jedan od glavnih razloga sadržan je u činjenici da bi te ustanove po svojem poslanju trebale imati najbolje uvjete za njihovo čuvanje. Ustanova koja izgradi respektabilan ugled ulijeva povjerenje da će umjetnička djela u njoj biti adekvatno zbrinuta i obrađivana. Povodeći se ponajprije tom činjenicom, kolekcionari i imatelji umjetničkih zbirki odlučuju

donirati/darovati nacionalnim muzejskim ustanovama svoje naslijeđeno ili prikupljeno blago.

Oko primarnog fundusa, koji čini zbirka biskupa Strossmayera na temelju darovnice iz 1868., tijekom 20. stoljeća grupirale su se brojne umjetnine pristigle iz privatnih zbirki na najrazličitije moguće načine, od procesa državnog razvlašćivanja (konfiskacije, sekvestracije, nacionalizacije) i redistribucije imovine privatnih osoba, sve do doniranja prema osobnim odlukama i željama vlasnika. Pritom je krovna ustanova u kojoj su zbirke smještene Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. U zbirni fond Strossmayerove galerije starih majstora HAZU-a svjesnim nakanama i odlukama njihovih vlasnika pristigle su dvije zanimljive zbirke kojima su posvećene knjige autora Borivoja Popovčaka, dugogodišnjeg kustosa i upravitelja Galerije.

Donacija od 32 umjetnine markiza de Piennesa (1825. – 1911.) pristigla je u dva navrata. Prvi dio donacije činilo je četrnaest umjetnina francuske i nizozemske škole koje su 1903. zaprimljene u Akademiju, a ostatak je oporučno realizirala markizova snaha 1911. Kvalitetom radova ističe se devetnaest slika francuskih majstora od kojih su neke odmah ušle u stalni postav i postale neizostavni dio kronogeografskog slijeda zapadnoeuropskog slikarstva, kao *Madame Récamier* Antoine-Jeana Grosa nastala oko 1825. Osim iscrpnih dokumentacijskih i arhivskih podataka o djelima u zbirci, knjiga donosi i zanimljiv životopis donatora, francuskog aristokrata koji se nakon turbulentnih zbivanja u svojoj domovini i pada

Drugog Carstva, kao rojalist 1879. odlučio na dobrovoljni egzil u austrougarskoj provinciji. Skrasio se na nekadašnjem vlastelinstvu Zrinskih i Patačića u Vrbovcu nedaleko od Zagreba i posvetio unaprjeđenju zemljoradnje i stočarstva, ali nadalje djelovao filantropski te zajedno sa suprugom pomagao pučkoj školi, osnovao sirotište i karitativnim radom pomagao lokalnom stanovništvu. Osim umjetnina, uz zbirku se nadovezuju i brojni arhivski dokumenti obitelji de Piennes, fotografije i korespondencija o donaciji (markiz de Piennes / biskup Strossmayer / Tadija Smičiklas, predsjednik Akademije). Markiz u pismu Strossmayeru naglašava da je „ovim poklonom samo želio ispuniti svoj dug i da je još uvijek dužnik zemlje u kojoj je sreo sa svih strana samo dobronamjerne prijatelje”. Autor monografije za svaku doniranu umjetninu navodi iscrpne podatke o literaturi, izlaganjima, atribucijskim problemima i komparativnim primjerima, a dvije slike iz donacije markiza de Piennesa svjedoče o transferu 1947. iz Strossmayerove u Modernu galeriju, čije inventarne brojeve nose i nalaze se u tamošnjoj čuvaonici (Nepoznati zapadnoeuropski slikar, *Glave tigra i lava*, kraj 19. / poč. 20. stoljeća, MG-142; Uroš Predić, *Na izvoru*, 1888., MG-273.).

Po istom uredničkom modelu objavljena je i druga knjiga o donaciji bračnog para Baloković. Oporučna želja svjetski poznatog violinista Zlatka Balokovića (1895.–1965.) bila je donacija rodnom gradu Zagrebu, koju je provela supruga Joyce, a sastoji se od 34 slike namijenjene Strossmayerovoj

galeriji i čuvene Guarnerijeve violine *King* kao donacije Akademiji. Među umjetninama koje su ušle u stalni postav ističu se djela Pietera Brueghela ml., Camillea Corota i Jean-Françoisa Milleta. Budući da je donacija realizirana 1972., ostala je cjelovita u sastavu Strossmayerove galerije bez obzira na sastav djela koji uključuje i majstore 20. stoljeća. Za razliku od donatora markiza de Piennesa koji iz Francuske dolazi u Hrvatsku, Zlatko Baloković iz Zagreba će se otisnuti u svijet i veći dio života provesti u Sjedinjenim Američkim Državama, gdje u New Yorku upoznaje svoju buduću suprugu, kazališnu pjevačicu Joyce Borden. Njihov zajednički život bio je ispunjen koncertnim nastupima, turnejama i brojnim putovanjima te čestim dolascima u Hrvatsku. Minuciozno rekonstruirani podaci iz života bračnog para Baloković dragocjen su prilog poznavanju njihovih kulturnih obzora i poveznica sa Zagrebom. Katalog djela donosi iscrpne podatke o provenijenciji umjetnina prije ulaska u Balokovićevo vlasništvo. Nekoliko slika pripadalo je obiteljskom nasljedstvu Bordenovih, dok su ostale kupnja i pokloni Balokovićevih. Uz literaturu, podatke o izlaganjima i komparativnim primjerima, svaka je od slika detaljno opisana i reproducirana.

Obje donacije sadrže po tridesetak umjetnina, a dodanu vrijednost daje im arhivska dokumentacija kao važan prilog za istraživanje i iščitavanje pojedinosti o donatorima i njihovim zbirkama. Temeljita kataloška obrada s recentnim zaključnim spoznajama ujedno zaokružuje dosadašnja istraživanja, ali ostavlja mogućnost nadopuna, kao i ponekih

ispravaka u budućnosti. Ovim knjigama i objavljenim podacima dvije zbirke iz sastavnice Strossmayerove galerije starih majstora HAZU-a dobile su publikacije dostojne nakana svojih donatora za čuvanje, istraživanje i poznavanje povjerene umjetničke baštine.

S obzirom na čvrste rodbinske veze s biskupom Strossmayerom, logičan potez Borisa Lubienskog bila je darovnica *Zbirke Zlate Lubienski Akademiji znanosti i umjetnosti* 1983. Kako u uvodnom dijelu pojašnjava autor knjige Ivan Ferenčak, povjesničar umjetnosti i poslijedoktorand u Strossmayerovoj galeriji, s obzirom na vrstu građe, uputnije je govoriti o inventaru obiteljske vile Živković-Adrowski-Lubienski, čija je nasljednica Zlata Lubienski (1895.–1969.) baštinila više od stotinu predmeta koji su odmah po darovanju uključeni u Zbirku starih majstora (slike, grafike, minijature), dok se ostali inventar rasporedio po zgradi Akademije, dajući povoda za nagađanja o njihovom stvarnom postojanju. Zahvaljujući detaljnoj reviziji muzejske građe 2017., zbirka je nanovo cjelovito sagledana i publicirana u knjizi koja kroz povijest jedne zagrebačke obitelji i njezine spone s biskupom Strossmayerom i Akademijom donosi zbirne podatke o pojedinim djelima. Za razliku od prethodnih monografija koje imaju logičnu podjelu na biografski i kataloški dio, Ferenčakov je tekst teže „prohodan” jer u kontinuitetu niže podatke o umjetnicima uz pripadajuću dokumentaciju te sudbini zbirke i njezine vlasnice. Primarnu jezgru čine umjetnine koje je obitelji Unukić-Adrowski izravno poklonio biskup

Strossmayer, među kojima je bilo i sedam slika što su od početka bile dio donacije Strossmayerovoj galeriji starih majstora, a tek su donacijom Lubienski u nju i uključene. Riječ je, između ostalog, o reprezentativnim portretima biskupa, djelima Franza Schrotzberga i Vlahe Bukovca. Slijede obiteljski portreti Heinricha Adrowskog i Albertine Adrowski-Unukić, razne portretne minijature te grafike njemačkih i flamskih majstora 16. stoljeća. Provenijencijsku problematiku otvaraju predmeti izvaneuropskih kultura koji se mogu povezati s posjedom Tille Duriex koja je sa Zlatom Lubienski od 1938. do 1950-ih godina dijelila životni prostor u vili pa je došlo i do miješanja dviju zbirki. Zbirka je, neposredno nakon Drugog svjetskog rata, popisana među prvima u Zagrebu. Komisija za sakupljanje i očuvanje kulturnih spomenika i starina (KOMZA) sastavila je popis od više od stotinu predmeta – od stilskog namještaja i predmeta umjetničkog obrta, preko arheoloških artefakata, sve do skulptura i slika. Na taj je način zbirka trebala biti zaštićena i integralno očuvana. Godine 1965. zbirka je upisana u Registar pokretnih spomenika kulture grada Zagreba i povremeno otvorena za javnost. Sve to nije spriječilo naknadno osipanje umjetnina iz zbirke te je darovnicom Borisa Lubienskog 1983. u Akademiju prispjelo 20 evidentiranih „umjetničkih i kulturno-povijesnih predmeta”, među kojima se pod pojedinačnim brojem nalazi više predmeta iste vrste – primjerice porculanski servis, nakit, uporabni predmeti, arheološki nalazi i sl. Upravo je taj „sitni inventar” bio predmetom revizije muzejske

građe te su predmeti kao cjelina doživjeli prvu pojedinačnu stručnu obradu i publiciranje.

Tri novije knjige u izdanju HAZU-a svjedoče o različitim pristupima donacijama privatnih umjetničkih zbirki, njihovoj kasnijoj obradi i značenju unutar ustanove kojoj pripadaju. S obzirom na to da je većina djela osuđena na smještaj u depou, njihovo objavljivanje dragocjen je uvid u cjelinu muzejske zbirke i komunikaciju prema stručnoj i ostaloj javnosti. Proces muzealizacije neizbježno je povezan sa širim kulturnim kontekstom koji čine svi sudionici u postupku darivanja, od donatora do primatelja koji poklonjene zbirke mora učiniti javno dostupnim dobrom. Ove knjige tome svakako pridonose.✕